

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka o ústavní stížnosti **města Smečna** se sídlem ve Smečně, nám. T. G. Masaryka 12, zastoupeného Mgr. Jaroslavem Dvořákem, advokátem se sídlem v Kladně, Gorkého 502, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 8. 3. 2016, č. j. 24 Co 14/2016-244, za účasti **Krajského soudu v Praze** jako účastníka řízení, **a) E. K.**, t. č. pobytem ve zdravotnickém zařízení ve Smečně, zastoupené stěžovatelem jako opatrovníkem, **b) Mgr. Davida Strupka**, advokáta se sídlem v Praze 1, Jungmannova 31, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 8. 3. 2016, č. j. 24 Co 14/2016-244, **se ruší**, neboť jím **bylo porušeno** základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a podání účastníků

1. Krajský soud v Praze usnesením ze dne 8. 3. 2016, č. j. 24 Co 14/2016-244, zastavil řízení o odvolání stěžovatele proti rozsudku Okresního soudu v Kladně ze dne 14. 10. 2015, č. j. 42 P 538/91-211, jímž bylo rozhodnuto tak, že se vedlejší účastnice a) jako posuzovaná neomezuje ve svéprávnosti, a současně byl změněn rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 1. 12. 1980, č. j. 3 Nc 570/79-15, jímž byla podle tehdejších předpisů zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům. Opatrovníkem posuzované [vedlejší účastnice a)] byl podle § 465 odst. 1 o. z. ponechán stěžovatel, který hájil její zájmy jako tzv. „veřejný opatrovník“, s tím, že je oprávněn a povinen zastupovat ji ve všech právních jednáních. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel odvolání.

2. Pro účely odvolacího řízení soud s odkazem na konflikt zájmů mezi posuzovanou a stěžovatelem jako hmotněprávním opatrovníkem ustanovil posuzované pro řízení vedlejšího účastníka b) jako kolizního opatrovníka, který vzal následně odvolání jménem posuzované v plném rozsahu zpět a krajský soud napadeným usnesením odvolací řízení zastavil. V odůvodnění vyšel ze subsidiarity omezení svéprávnosti a premisy, že omezení je třeba stanovit pouze v rozsahu nezbytném k ochraně práv dané osoby. Odvolací soud zohlednil podmínky, v nichž posuzovaná v současné době žije, zvážil, zda jí bez omezení svéprávnosti reálně hrozí nějaká závažná újma, a dospěl k závěru, že není třeba omezit její svéprávnost, nýbrž postačí

mírnější opatření v podobě jmenování opatrovníka podle § 465 odst. 1 o. z.

3. Proti usnesení krajského soudu o zastavení odvolacího řízení se stěžovatel brání ústavní stížností podanou dne 17. 5. 2016 a navrhuje, aby je Ústavní soud zrušil. Namítá zásah do práva na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 a navazujících ustanovení Listiny základních práv a svobod a článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to jak ve vztahu vůči posuzované, tak i ve vztahu k němu jako hmotněprávnímu opatrovníkovi. Stěžovatel zdůrazňuje, že omezení svéprávnosti nelze vnímat *a priori* jako rozhodnutí pro dotčeného člověka negativní; v daném případě výhody omezení svéprávnosti významně převažují nad nevýhodami, neboť zdravotní (duševní) stav posuzované ohrožuje její majetková i osobnostní práva takovým způsobem, že je nutné ji chránit.

4. Odvolací soud se podle stěžovatele účelově vyhnul meritornímu projednání odvolání, navíc jej fakticky vyloučil z účasti na řízení, neboť na jím podané odvolání reagoval ustanovením kolizního opatrovníka [vedlejšího účastníka b)], který vzal odvolání jménem posuzované zpět, aniž by ji navštívil, shlédl či jinak kontaktoval. Kolizní opatrovník se přitom zjevně řídil předjímaným právním názorem odvolacího soudu, který byl v předchozím průběhu řízení sdělen i stěžovateli s upozorněním, že jeho právní názor neodpovídá nastavené rozhodovací praxi Krajského soudu v Praze. Bezprostředně poté, co stěžovatel sdělil soudu, že na odvolání trvá, byl ustanoven kolizní opatrovník, který učinil jediný procesní úkon – vzal podané odvolání zpět. Odvolací soud tedy nesprávně vyhodnotil, resp. vůbec nezkoumal skutečné zájmy posuzované a stejně jednal i kolizní opatrovník. Stěžovatel mimoto zmínil pochybnosti o dodržení platného rozvrhu práce, neboť současně podal odvolání ve věci pěti svých opatrovanců a o všech bylo rozhodováno tímž senátem (předsedou senátu) odvolacího soudu.

5. Vedlejší účastník b) ve vyjádření doručeném dne 28. 10. 2016 navrhuje odmítnutí ústavní stížnosti; zpochybňuje zejména její projednatelnost. Stěžovatel je veřejnoprávní korporací, a zatímco odvolání proti rozhodnutí okresního soudu podal výhradně jménem posuzované, ústavní stížnost podává jménem jejím i svým. Co do merita věci vyjadřuje přesvědčení, že byl oprávněn činit v řízení úkony jménem posuzované, mj. vzít zpět již podané odvolání – učinil tak v jejím zájmu. Krajský soud v Praze v podání doručeném dne 2. 11. 2016 poukazuje na své vyjádření ve věci vedené u Ústavního soudu pod sp. zn. II. ÚS 866/16 a s odkazem na odůvodnění svého rozhodnutí vyjadřuje přesvědčení, že v daném případě byly dány podmínky pro ustanovení kolizního opatrovníka i zastavení řízení pro zpětvzetí odvolání. Stěžovatel v replice doručené dne 9. 11. 2016 vyjadřuje nesouhlas s argumentací vedlejšího účastníka b) s tím, že na ústavní stížnosti trvá.

II. Posouzení ústavní stížnosti

6. Ústavní stížnost byla podána včas a stěžovatel je podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), řádně zastoupen advokátem. Návrh byl podán osobou oprávněnou, neboť stěžovatelem je obec, která namítá zásah do práva na spravedlivý proces a ústavní stížnost podává obsahově nikoli v zájmu svém, nýbrž především v zájmu osoby, jíž byla ustanovena opatrovníkem. Ústavní stížnost rovněž není nepřipustná podle § 75 odst. 1 téhož

zákona; napadáno je rozhodnutí odvolacího soudu o zastavení řízení, proti němuž nejsou přípustné další opravné prostředky. Argumentace uplatněná v řízení o ústavní stížnosti je postavena na konfliktu v postupu zástupců posuzované – stěžovatele jako hmotněprávního opatrovníka a vedlejšího účastníka b) jako kolizního opatrovníka. Jako stěžovatel proto v řízení vystupuje hmotněprávní opatrovník a kolizní opatrovník má postavení vedlejšího účastníka řízení, stejně jako posuzovaná.

7. Ústavní soud za účelem rozhodnutí připojil spis Okresního soudu v Kladně vedený pod sp. zn. 42 P 538/91. Nezávisle na projednávané věci je u zdejšího soudu současně vedeno ještě řízení pod sp. zn. II. ÚS 866/16, jehož předmětem je přezkum usnesení o jmenování vedlejšího účastníka b) kolizním opatrovníkem posuzované. O ústavní stížnosti Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

8. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, není součástí soustavy obecných soudů, a nepředstavuje proto ani další instanci přezkumu jejich rozhodnutí. Vedení vlastního řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu věci, jakož i výklad a aplikace práva na daný případ náleží obecným soudům. K zásahu do činnosti orgánů veřejné moci je povolán výhradně, pokud z jejich strany byla porušena ústavně zaručená práva nebo svobody stěžovatele. Pro přezkum Ústavním soudem není sama o sobě rozhodná věcná správnost či konkrétní odůvodnění rozhodnutí obecných soudů, nýbrž výhradně dodržení ústavního rámce jejich činnosti.

9. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

II.1. Odepření meritorního přezkumu věci

10. Obecný soud porušil základní právo stěžovatele (potažmo i vedlejší účastnice) na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, zastavil-li odvolací řízení za situace, kdy stěžovatel jako hmotněprávní („veřejný“) opatrovník podal jménem posuzované odvolání proti rozsudku nalézacího soudu ve věci omezení (navrácení) její svéprávnosti, nicméně poté nově jmenovaný kolizní opatrovník (nikoliv opatrovník „veřejný“) vzal podané odvolání rovněž jménem posuzované zpět. Odvolací soud měl ovšem podle závěru Ústavního soudu v duchu pravidel spravedlivého procesu projednat odvolání meritorně (nikoliv se meritornímu přezkumu vyhnout – navíc samosoudcovským procesním rozhodnutím), a to s přihlédnutím k povaze věci. Předmětem řízení je totiž esenciální otázka – omezení svéprávnosti člověka, který byl po desítky let zcela zbaven způsobilosti k právním úkonům a není naprosto schopen samostatného života. Odvolací soud měl zohlednit, že hmotněprávní opatrovník (stěžovatel) působící dlouhodobě v této funkci vyjadřoval jménem posuzované setrvalý nesouhlas se závěry nalézacího soudu podložený konzistentní argumentací, zatímco jednorázově ustanovený kolizní opatrovník vzal odvolání zpět jednoduchým podáním obsahujícím toliko obecné úvahy.

11. K závěru o protiústavnosti napadeného usnesení významně přispěly okolnosti konkrétní věci: Předmětem rozhodování bylo omezení svéprávnosti, tedy problematika, která se bytostně týká práv a povinností člověka, a to včetně ochrany jeho

ústavně zaručených práv a svobod. Odvolací soud navíc zastavil řízení bez meritorního projednání odvolání za situace, kdy existoval zjevný konflikt zájmů dvou opatrovníků – hmotněprávního opatrovníka, který posuzovanou dlouhodobě zastupuje a pečuje o ochranu jejích práv, a kolizního opatrovníka, který byl posuzované ustanoven výhradně pro odvolací řízení a jehož role skončila jeho zastavením poté, co vzal odvolání podané hmotněprávním opatrovníkem (stěžovatelem) „jménem“ posuzované zpět.

12. Odvolací soud podle závěru Ústavního soudu nezohlednil dostatečně okolnosti spočívající v tom, že posuzovaná (ročník 1952) byla předtím po takřka 35 let zbavena způsobilosti k právním úkonům (rozsudkem Okresního soudu v Mělníku č. j. 3 Nc 570/79-15 ze dne 1. 12. 1980). Ze znaleckého posudku vypracovaného pro účely řízení vyplynulo, že je postižena těžší formou debility, podle aktuální terminologie mentální retardací na pomezí lehkého a středně těžkého pásma, nabyté dovednosti nijak nerozvíjí, spíše je pozvolna ztrácí. Jde o poruchu vrozenou, stálou a neměnnou, léčebně neovlivnitelnou, v podstatě celý život strávila v ústavní péči, na kterou je adaptovaná. Sama není schopna své záležitosti obstarat, ba naopak samostatným jednáním by si mohla přivodit závažnou újmu. Podle znalce není vedlejší účastnice schopna zajistit své základní životní potřeby ani finančního hospodaření, nerozumí povaze příjmů a výdajů, pojmu majetku, jeho správě ani přijímání závazků, rovněž není schopna porozumět významu institutu manželství.

13. Procesní okolnosti případu dále přispívají k závěru o protiústavnosti postupu odvolacího soudu. Poté, co mu dne 6. 1. 2016 došlo odvolání proti rozsudku nalézacího soudu, byl stěžovatel přípisem ze dne 14. 1. 2016 upozorněn na rozhodovací praxi Krajského soudu v Praze, která vychází z odlišného právního názoru, než jaký je prezentován v odvolání, a vyzván ke sdělení, zda na odvolání trvá – významnou část výzvy tvořil výklad, který byl následně použit i v odůvodnění usnesení o zastavení odvolacího řízení. Následně stěžovatel soudu dne 18. 1. 2016 sdělil, že na odvolání trvá, což vedlo k tomu, že byl do spisu zařazen výpis ohledně vedlejšího účastníka b) z evidence advokátů vedené Českou advokátní komorou. Výpis byl vyhotoven hned následujícího dne 19. 1. 2016 a usnesením ze dne 21. 1. 2016, č. j. 24 Co 14/2016-237, byl vedlejší účastník b) jmenován kolizním opatrovníkem posuzované. Po předvolání k jednání na 10. 3. 2016 vzal dne 29. 2. 2016 kolizní opatrovník odvolání zpět, následně bylo jednání odvoláno a řízení (samosoudcovsky) zastaveno.

14. Z provedené analýzy spisového materiálu je patrné, že se ze strany soudu jednalo o předjímaný procesní postup, který působí až dojmem cílené snahy vyhnout se meritornímu projednání odvolání; v této souvislosti nelze přehlédnout, že u Ústavního soudu je vedeno řízení o celkem pěti věcech řešených u téhož soudu, v nichž byl použit postup totožný. Kolizní opatrovník byl jmenován během několika dnů – v bezprostřední reakci na sdělení stěžovatele, že na odvolání trvá, přičemž vzal odvolání zpět, aniž by svůj postup jakkoli odůvodnil okolnostmi konkrétního případu (ve vyjádření k ústavní stížnosti ostatně sám uvádí, že posuzovanou nenavštívil, neshlédl ani s ní nevedl pohovor). Za těchto okolností hodnotí Ústavní soud ryze formalistický postup Krajského soudu v Praze z pohledu dodržení žádoucího standardu ochrany základních práv a svobod jako natolik deficitní, že musel zasáhnout do jeho rozhodovací činnosti.

II.2. Význam rozhodování o omezení svéprávnosti

15. Krajský soud v Praze při odepření meritorního projednání věci nedostatečně přihlédl k esenciálnímu významu institutu svéprávnosti a zásahu do osobnostní integrity v důsledku jejího přezkumu soudem [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04 (N 223/39 SbNU 353), ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07 (N 224/47 SbNU 941), nebo ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 194/11 (N 193/67 SbNU 319)]. Podle § 57 odst. 1 o. z. může soud omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat. Podle § 55 odst. 1 o. z. lze omezit svéprávnost jen v zájmu člověka a podle odst. 2 téhož ustanovení jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření.

16. Nelze ovšem vycházet z premisy, že primárním zájmem dotčené osoby je vždy omezení svéprávnosti v co možná nejmenší míře. Obecné soudy jsou povinny citlivě zkoumat okolnosti každé konkrétní věci a přistoupit právě k takovému omezení svéprávnosti, které je v nejlepším zájmu daného člověka – ostatně, i proto občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 „zakázal“ úplné zbavení svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům).

17. Aniž by Ústavní soud primárně věc hodnotil meritorně, neboť to (zatím) není předmětem řízení o ústavní stížnosti, má z pohledu ochrany ústavně zaručených práv a svobod člověka vážné pochybnosti o způsobu, jakým k ní obecný soud přistoupil a který jej následně vedl k „vyřízení“ bez posouzení věci samé. Je totiž vyloučené, aby obzvláště takto citlivé případy soud „vyřizoval“ podobným procesním způsobem. Okresní soud v Kladně rozsudkem, proti němuž směřovalo odvolání, posuzovanou ve svéprávnosti žádným způsobem neomezil; učinil tak přesto, že byla po 35 let zbavena způsobilosti k právním úkonům a v podstatě celoživotně je postižena mentální retardací na pomezí lehkého a středně těžkého pásma. Neomezil ji ve svéprávnosti ani přes závěr znalce, že posuzovaná naprosto není schopna obstarávat si ani základní životní záležitosti, ba naopak samostatným jednáním by si mohla přivodit závažnou újmu, že není schopna finančního hospodaření, nerozumí pojmu majetku, jeho správě ani přijímání závazků, rovněž není schopna porozumět významu institutu manželství.

18. U věcí tohoto druhu nelze vycházet ani z premisy, na níž postavil odvolací soud odůvodnění napadeného usnesení a na kterou poukazuje rovněž kolizní opatrovník ve zpětvzetí odvolání. Rozhodnutí o omezení (navrácení) svéprávnosti nelze založit bez dalšího na tom, že vzhledem k podmínkám, v nichž posuzovaný člověk žije v době rozhodování, nehrozí mu ani bez omezení svéprávnosti fakticky závažná újma, resp. že nemá reálné příležitosti činit právní jednání. Na této podružné okolnosti nelze založit rozhodnutí o navrácení plné svéprávnosti.

19. Nelze se např. spoléhat na to, že je člověk v dané době umístěn v ústavní péči. Nejen že z ní může být propuštěn za podmínek, které neumožní dostatečně rychlou reakci soudu, ale může ji – třeba i bez schválení či dokonce vědomí pracovníků ústavu – krátkodobě či dlouhodoběji opustit a v této době činit právní jednání. Stejně tak se za ním může do ústavu dostavit třetí osoba a k právnímu jednání jej přimět, ať již mimoděk či záměrně. Lze si představit celou škálu právních jednání, která by takto mohl člověk učinit a jejichž právní povaha by byla značně problematická, ať již by se jednalo o smluvní závazky (nákup zboží, úvěrová smlouva), dispozici s majetkem, realizaci volebního práva (pod vlivem jiné osoby) či uzavření manželství. V projednávané věci

přítom znalec poukazuje na to, že posuzovaná není schopna porozumět institutu manželství a ze zprávy Domova Pod Lipami Smečno, v němž přebývá, se navíc podává, že posuzovaná absolvuje pravidelné vycházky (byť s doprovodem), a že v dané době disponovala vklady na účtech v celkové výši cca 110 000 Kč.

20. Přístup obecných soudů, jaký byl zvolen v projednávané věci, je neudržitelný rovněž ve světle právního režimu dalšího pobytu v ústavní péči. Pokud je v ní umístěn člověk, který není žádným způsobem omezen ve svéprávnosti, je nutné jeho pobyt právně ošetřit, typicky za použití právní úpravy tzv. detenčního řízení (řízení o přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu nebo v zařízení sociálních služeb) podle § 66 a násl. z. ř. s. Není přípustné svěřit veškeré právní jednání člověka, který je formálně plně svéprávný, ve skutečnosti ovšem není schopen zajišťovat ani základní životní potřeby, opatrovníkovi ustanovenému podle § 465 o. z. Nejen že uvedené ustanovení je i podle svého znění určeno primárně k ochraně osob, které jsou omezeny ve svéprávnosti, ale navíc by se jednalo o postup, který by byl zneužitelný – ve svém důsledku by umožňoval obejít přísnými procesními garancemi limitované omezení svéprávnosti, třeba i zcela zdravého člověka fakticky zbavit způsobilosti k právnímu jednání a současně mu ustanovit hmotněprávního opatrovníka, který má veškerá právní jednání činit za něj.

21. Obecné soudy jsou povinny posuzovat věci tohoto druhu důsledně (a v pochybnostech meritorně), na základě řádně zjištěného skutkového stavu tak, aby rozsah omezení svéprávnosti – od přiznání bez jakéhokoli omezení až po omezení fakticky se blížící zbavení způsobilosti k právním úkonům podle dřívější právní úpravy – zásadně odpovídal skutečným vlastnostem a schopnostem a zejména nejlepšímu zájmu daného člověka, který nemůže být zjednodušeně vnímán pouze jako zájem člověka být omezen ve svéprávnosti v co možná nejmenší míře.

22. Obdobně přistupuje k potřebnému standardu ochrany práv i zákonodárce, který v důvodové zprávě k příslušným ustanovením občanského zákoníku sice poukazuje na možnost ustanovit člověku opatrovníka i bez omezení svéprávnosti, kterou ovšem vztahuje výhradně k § 469 o. z., tj. na případy, kdy člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jmění nebo hájení práv obtíže, jmenuje soud opatrovníka, avšak vždy na jeho vlastní návrh (K § 465-471 o. z., dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>). Pro srovnání lze uvést, že poměrně přímočarou definici obsahoval rovněž § 1 císařského nařízení ze dne 28. 6. 1916, 207/1916 ř. z., řádu o zbavení svéprávnosti, který byl na našem území účinný od 1. 8. 1916 do 31. 12. 1950: „*Osoby starší sedmi let, jež pro duševní chorobu nebo slabomyslnost nejsou způsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, mohou býti úplně zbaveny svéprávnosti. Zletilé osoby, jež nejsou sice nezpůsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, potřebují však pro duševní chorobu nebo slabomyslnost k řádnému obstarávání svých záležitostí podpůrce, mohou býti částečně zbaveny svéprávnosti.*“

23. Ústavní soud si je vědom toho, že předmětnou problematikou se aktuálně zabývá Nejvyšší soud, který hledá příléhavá měřítka rozhodování a pracuje i s variantou navrácení plné svéprávnosti za stávajícího jmenování opatrovníka (viz rozsudek ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 30 Cdo 944/2016); tyto otázky jsou rovněž předmětem zájmu právní nauky (např. LOMOZOVÁ, A., ELIÁŠOVÁ, L., SPÁČILOVÁ, Z. Právní jednání osob s omezenou svéprávností v praxi. *Soudce*, 2016, č. 3, s. 2, nebo HRUBÁ, E. Využití institutu prostého opatrovníka bez omezení svéprávnosti člověka. *Právo a rodina*, 2016,

č. 6, s. 5). Stejně tak vývoj právních úprav a kultur vyspělých demokratických zemí směřuje ke zdrženlivosti při omezování svéprávnosti osob ve prospěch alternativních opatření, mj. institutu opatrovnictví, a to zejména osobami z řad příbuzných nebo osob blízkých, které o dané osoby pečují a obstarávají jejich záležitosti včetně potřebných právních jednání (např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Shtukaturov proti Rusku* ze dne 27. 3. 2008, č. 44009/05). Otázkou, kterou Ústavní soud zatím řešil jen nad rámec vysloveného, je, zda tato zdrženlivost je vhodná pro osoby, které jsou dlouhodobě umístěny v ústavním zdravotnickém zařízení a nikdo o ně nejeví zájem – natož, aby je s citem pro individualitu dotčeného člověka zastupoval jako opatrovník.

24. Ve výše zmíněném rozsudku ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 30 Cdo 944/2016, Nejvyšší soud ne zcela přiléhavě interpretuje a vytrhává z kontextu názor vyslovený v nálezu Ústavního soudu ze dne 18. srpna 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09, dospívá-li k závěru: „*Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku. Soud vždy musí zvážit všechny mírnější alternativy, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům, resp. vyjádřeno jazykem základních práv – k omezení jejich základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (zachování právní osobnosti) osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky.*“

25. Uvedený nález sp. zn. I. ÚS 557/09 totiž především kritizuje soudní praxi před datem 1. 1. 2014, která v řadě případů paušálně (volně parafrázováno) „*raději zcela zbavovala způsobilosti k právním úkonům, než aby si dávala práci s omezením způsobilosti, tedy s pracnějším rozhodnutím.*“ Formulaci „*samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům*“ nelze vykládat extrémně opačně – že se totiž omezení zjevně nesvéprávné osoby, která nemůže činit ani ta nejzákladnější jednání běžného života, má nahradit opatrovnictvím podle ustanovení § 465 o. z. Lze si jistě představit duševní poruchy, které se projevují jednorázově, nikoliv trvale a které skutečně nemusí být důvodem pro omezení svéprávnosti člověka.

26. Ústavní soud nyní nemá ambici v tomto směru vyslovit finální názor a uzavřít tím další možný judikatorní vývoj, zdůrazňuje nicméně, že jak Evropský soud pro lidská práva, tak i Nejvyšší soud v uvedených rozhodnutích kladou důraz na řádné posouzení okolností konkrétní věci a důsledné vážení zájmů dotčené osoby, o jejíž svéprávnosti je rozhodováno. Právě k tomu ovšem v projednávané věci nedošlo, neboť Krajský soud v Praze řádné posouzení (včetně případného přezkumu nadřízenými soudy) znemožnil již tím, že odvolání meritorně neprojednal.

27. Na výše uvedených závěrech nemůže nic změnit ani rozsah agendy, které obecné soudy čelí ve věcech tohoto druhu, a to jak v kontextu přechodného ustanovení § 3033, tak zejména prostřednictvím § 59 o. z., který umožňuje omezit svéprávnost nejdéle na 3 roky, jinými slovy ukládá soudům každý jednotlivý případ po uplynutí této doby znovu přezkoumat a opakovaně o něm rozhodnout. Ani přes nedostatečné personální či materiální vybavení opatrovnických soudů, pro které má i Ústavní soud pochopení, nelze aprobovat způsob, jaký byl zvolen v projednávané věci a jehož

významným efektem je i znatelná redukce počtu věcí a lepší zvládnutí agendy ve striktních zákonných lhůtách. V této souvislosti přitom i autoři zákonné předlohy navrhuji odpovídající novelizaci, přičemž oproti paušálnímu prodloužení maximální doby omezení (např. na 5 let) upřednostňují diferenciaci osob postižených nevratně (např. dlouhodobou a těžkou mentální retardací) na jedné straně a jedinců postižených toliko dočasně (reverzibilně) na straně druhé (ELIÁŠ, K. Občanský zákoník a novelizační tlaky. Bulletin advokacie, 2014, č. 12, s. 23). Za současné úpravy má však každý člověk s omezenou svéprávností právo na to, aby jej soud pravidelně „zhlédl“, přezkoumal jeho zdravotní stav, posoudil jeho zájmy, situaci, v níž se nachází, a citlivě ad hoc rozhodl. Takový postup nelze paušálně obcházet navrácením plné svéprávnosti (evidentně duševně nemocnému člověku) a jmenováním opatrovníka podle § 465 a násl. o. z.

III. Závěr

28. Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, že napadeným usnesením bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, protože Krajský soud v Praze o odvolání meritorně nerozhodl a stěžovatel byl tak postaven do situace pro něj procesně neřešitelné. Uvedené platí tím spíše, rozhodl-li Ústavní soud v souvisejícím řízení (nález ze dne 24. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 866/16) o protiústavnosti usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka [vedlejšího účastníka b)]. Vzhledem k tomu, že stížnosti bylo vyhověno, Ústavní soud podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu usnesení zrušil.

29. Na Krajském soudu v Praze bude, aby v této i dalších obdobných věcech do budoucna realizoval své pravomoci s respektem k právním závěrům vysloveným výše. Při dalším projednání věci zohlední i námitku, kterou stěžovatel vyjadřuje pochybnosti o dodržení platného rozvrhu práce odvolacího soudu; touto námitkou se Ústavní soud blíže nezabýval, neboť by to bylo vzhledem ke zrušení napadeného usnesení a pokračování řízení před odvolacím soudem již nadbytečné. Vezme přitom pečlivě v úvahu veškeré zájmy posuzované a zohlední, zda je namístě nahradit její omezení svéprávnosti jejím úplným navrácením – se současným ustanovením hmotněprávního opatrovníka, který se ovšem tradičně jmenuje podle ustanovení § 469 o. z. zejména lidem pro jejich jednorázová jednání, nikoliv „trvale“ – jako náhrada za omezení svéprávnosti.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 5. prosince 2016

Jaromír Jirsa
předseda senátu